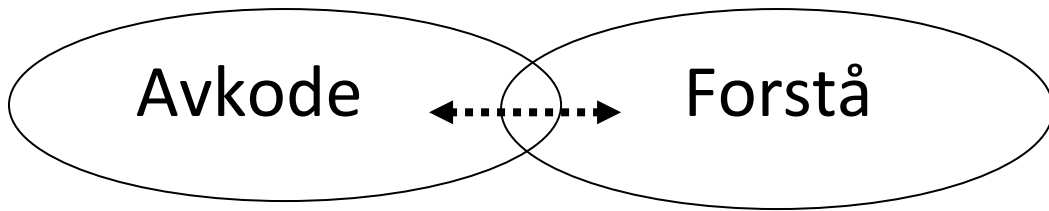

Når lesing er vanskelig på ungdomsskolen og i videregående skole

Vigdis Refsahl

Lesing

Indre holdepunkter	Ytre holdepunkter	Språk og struktur	Bevisste leseprosesser
Fonologisk Bokstavlyder Vokaler Stavelser Sammensatte grafemer	Tema og sammenheng	Ord og begreper Endelser og bøyningsform Setninger og tekstbånd	Sjekke tekst og leseformål og planlegge lesing Forkunnskaper Utdype , berike og visualisere * Stille spørsmål * Forutsi * Oppklare
<div style="border: 1px solid red; padding: 5px; display: inline-block;">Lese om igjen, lese videre, lære ord, sjekke</div>			
Ortografisk : Ordeler med mening Ikke-lydrette skrivemåter Forstavelser og endelser.	Setningen Bilder eller situasjonen	Sjanger og tekststruktur Litterære virkemidler Strukturelle Virkemidler Pedagogiske virkemidler	* Oppsummere Trekke slutninger om implisitt tekstinhold. Organisere Nøkkelord og sammendrag Vurdere , bruke og tenke videre selv

Hva kan være vanskelig?

Å lese ordene riktig

Mestre norske språklyder og lyderingsteknikk på nye ord

Bruke stavelseslesing på lange ord

Gjenkjenne sammensatte ord

Gjenkjenne forstavelser og endelser i ord

Å forstå språket

Forstå ordene og begrepene i teksten

Forstå grammatikken

Forstå setninger og tekstbånd

Forstå metaforer og språklige virkemidler

Sikker
lesing

Å ha god flyt (tempo og tonefall)

Gjenkjenne ordene raskt og sikkert

Forstå setninger og legge merke til komma og punktum

Forstå tekstinnhold (å tenke mens man leser)

- Bruke egne erfaringer og forkunnskaper
- Ha overblikk over tekstens strukturer
- Visualisere og forestille seg tekstinnhold
- Stille spørsmål og tenke framover i teksten
- Trekke slutninger om implisitt innhold

Smart
lesing

Overvåke egen lesing (å kunne stoppe opp?)

- Følge med på egen forståelse
- Les noe om igjen – korrigere feil
- Les videre – stille nye spørsmål
- Lære nye ord når det trengs

Lære seg skolefag

- Tenke igjennom hva man skal lære
- Organisere forkunnskaper og ny informasjon før under og etter lesing
- Mestre ulike skjemaer og strukturer for å ordne kunnskap
- Bruke nøkkelord og skrive sammendrag

Fig 3. Vigdis Refsahl, 2009

KRITISK UTVIKLING AV AVKODINGSFERDIGHETER

LOGOGRAFISK AVKODING

Leser ord ved hjelp av ordets "utseende" – form lengde eller bokstavrekker.

DELVIS FONOLOGISK OG KOMPENSATORISK AVKODING

Leser ord ved hjelp av noen bokstavlyder, kombinert med ordets omriss og sammenheng.

FULLSTENDIG OG KONTROLLERT FONOLOGISK AVKODING

Kontrollert avkoding ved hjelp av analyse syntesedanning av fonemer eller stavelser. Langsamt og utvikler samtidig gode staveferdigheter.

ORTOGRAFISK AVKODING

Umiddelbar og rask gjenkjenning av ord, basert på nøyaktig kjennskap til vanlige og spesielle ordstrukturer. Lesetempoet øker raskt, men nye eller vanskelige ord leses fortsatt fonologisk

ro? or?

fl a s k e ?

fl a k s e ?

`r` + `o` = r o !

`f` `a` `k` `e` ?????
˘ ˘

`f` `l` `a` `s` `k` `e` !

`f`l` `a` `sk` `e` !

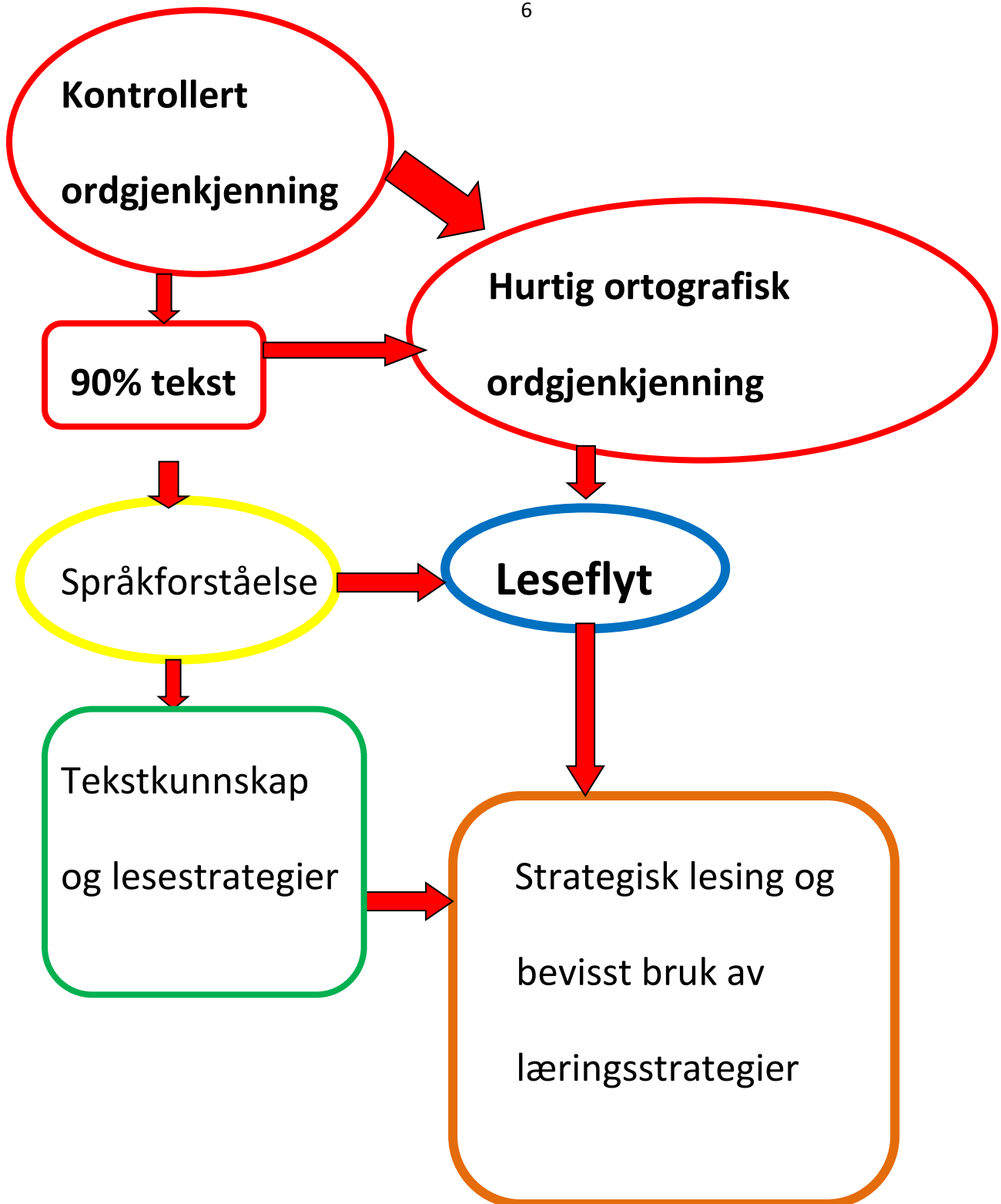
` fl a s ` ` k e `

fl a s k e - r

fl a s k e - ne

fl a s k e p o s t

Spear-Swerling og Sternberg, 1998

Ordkjedetesten

husbilmustog huspilmustog

Å måle lesing Ordkjedetesten måler automatisert ordavkoding eller ortografisk lesing ved at elevene skal dele opp så mange ordkjeder som mulig på tid. Antall riktige ordkjeder gir en råskåre, som ved hjelp av en normert skala omgjøres til en stanineskåre mellom 1 og 9, hvor 1 er svakest og 5 er gjennomsnitt for elevens årstrinn. Et resultat på stanine 1 eller 2, antyder at eleven har problemer med ordavkoding.

Mestringsnivå Det er mulig å sammenligne en elevs råskåre med gjennomsnitt for andre årstrinn, for å kunne anslå et nivå der eleven mestrer avkodingen bra – dvs. et nivå der det vil være mulig med flytende lesing og selvstendig tekstmestring.

Kvalitativ vurdering av råskårene Ved å sammenligne hvor langt en elev har rukket å dele opp ord, med antall feil, er det mulig å antyde noe om kvaliteten på elevens lesing.

Rask og sikker avkoding - når eleven leser langt og riktig. BRA!

Rask og unøyaktig lesing – når eleven leser langt, men har gjort en del feil. Da kan det være lurt også å vurdere elevens staveferdigheter. Det kan være snakk om manglende ordkunnskap og mye gjetting, eller en unøyaktig lese måte.

Langsom og sikker avkoding – når eleven kommer kort, men har gjort alt riktig. Ofte kan dette være elever som staver bra, men som i lesingen blir værende ved en langsom, gjerne innadventt, lyderingsmåte.

Langsom og usikker avkoding – når eleven både kommer kort og har feil. Da vil en nærmere utredning også av språklige forutsetninger være nødvendig. Obs !

Ordforrådet vil virke inn på resultatene – uansett årsak.

LOGOMETRICA A/S, Høien og Tønnesen, 2008, ISBN 978-82-92632-16-1 Bestilles: www.logometrica.com

hermålukes	gåblimorsi	kortførprovi	3
bakhavfikkjeg	årdemnyluft	kansegderjo	6
blenyttmedøks	uthvamyeahun	brunkomsynalt	9
ordpilvedhvem	vannfåsnoeby	nedhåndfrusmør	13
hvornjemgikkhatt	husgradjordså	selvbilmestlang	15
kremungebåtnøkkel	stedtokfraunder	radballmataldri	18
hvermelksammeape	veigjørvarkirke	rettnåhvisrik	21
avstoppgultann	treoverlivse	enkaffeinngran	24
slikhantidjul	mindresolteltis	sittløsgangvære	23 27
mergjortbeinfrø	stårfolktakvære	surminstfriku	25 30 28

2 s. av 3

sinfilmkamvegg	bokhosgodtfor	osttilparkkanin	33
blantpelsørerbuss	menshøstnårlop	borlimviktigser	36
vindspøndagpliridel	manrspurvlavved	telefonvilgamledag	37 39
talldukmeeggaffel	flaggmaigråstall	hjulnårsombest	42
ålbjørngittmen	værthargrunnvel	finngirigjensmå	45
klassegroikkeman	fathelstsnuåde	liteåsgjernefjord	48
firegammelstortnær	barnblåriktigtå	denstadigsildtatt	51
dåphestregnansikt	heltmadrassplassfar	bruktkrigknivstor	54
mopedromførstnord	navnhaddehvertskal	rundtbrogressbly	57
pikeryggvakkerøy	eplebrevfilfram	holdtvårgrøtrøyk	60

4.2. Resultatene fra normeringen

I tabell 6 og 7 er poengsummene til elevene omgjort til stanine-verdier i samsvar med de prinsipper som er nevnt foran. Dette er gjort for hvert trinn.

Tabell 6. Poengskårer og stanineverdier (høstsemesteret 2007)

Stanine-verdier	1	2	3	4	5	6	7	8	9
3.trinn	0-2	3-5	6-7	8-10	11-13	14-18	19-23	24-28	29-90
4.trinn	0-6	7-9	10-12	13-18	19-23	24-27	28-31	32-43	44-90
5.trinn	0-11	12-15	16-19	20-23	24-26	27-30	31-35	36-40	41-90
6.trinn	0-14	15-19	20-24	25-28	29-33	34-39	40-45	46-49	50-90
7.trinn	0-19	20-25	26-28	29-32	33-36	37-41	42-48	49-54	55-90
8.trinn	0-19	20-25	26-28	29-33	34-39	40-45	46-55	56-61	62-90
9.trinn	0-23	24-25	26-32	33-37	38-43	44-48	49-55	56-62	63-90
10.trinn	0-24	25-29	30-38	39-43	44-49	50-56	57-65	66-73	74-90
Voksne	0-32	33-37	38-42	43-48	49-53	54-58	59-66	67-73	74-90

3 case

Eksempler fra Carlstens lesetest og diktat

Elev	tempo	Riktig	Staving
A	10 ord/min	0	0
B	100 ord/min	40 %	24 feil
C	40 Ord/min	100 %	4 feil

Kvalitativ kartlegging av ordlesing

Kartlegging gjennom høytlesing og samtale, med fokus på strategier og ting som forstyrrer leseflyten. Sjekk lesing av ord, setning og avsnitt. Prøv ut hvilket tekstnivå elevene mestrer med sikkerhet og god flyt, og hvilke typer av ord som byr på problemer. La elevene fortelle om hva de tenker og vet om sin lesing.

Forstyrrende lese måter?

- nøling ved enkeltord
- rask ordlesing med feil
- leser feil endelser på ord
- små tenkepauser foran eller inni ord
- strotring eller småstopp ved konsonantforbindelser
- drar ut vokalene
- holder pusten eller strammer skuldre
- stopper ikke ved punktum
- andre ting

Kompenserende strategier?

- Leser noen bokstaver nøye og gjetter på resten
- Leser kun de to første eller første og siste bokstav
- Gjetter på ordet etter utseende eller lengde
- Sier bokstavnavnene inni seg og prøver å huske en bokstavrekkefølge
- Gjetter på ord ut fra bilde, sammenheng eller setning
- Kombinerer ulike strategier
- Lese veldig sakte og nøye, bokstav for bokstav – hørbart eller innadvendt
- Hopper over ord som er vanskelige
- Leser videre selv om det ikke gir mening – leser ikke noe om igjen
- Andre ting

Logografisk leser

«Nivå 1»

Før-alfabetisk leser som kun bruker visuelle holdepunkter, kombinert med informasjon fra den sammenhengen ord står i eller lesing foregår i.

Fonologisk bevissthet - dele opp ord i enkelte fonemer
artikulatorisk og lydmessig.

- finne, telle og bytte ut enkelte fonemer i ord

Funksjonell bokstavforståelse - skrive enkle lydrette ord

Formell bokstav-lydkunnskap - gjenkjenne og si bokstavenes lyder
lyd-bokstavediktat

Fonologisk strategi:

1. Starte på første bokstav
2. peke langs bokstavene og si lydene
3. trekke lydene sammen til en "lydpakke"
4. tenke etter om lydene danner et ord
5. tenke etter ordets mening

Kompensatorisk leser

«Nivå 1 - 2»

En leser som har forstått det alfabetiske prinsipp, men som ikke mestrer det fullt ut og kompenserer sin lesing ved å gjette på deler av ord ut fra visuelle eller kontekstuelle holdepunkter –enda unøyaktig avkoding og staving.

Utvide ordkunnskap og ortografiske strategier:

- Se både helhet og detaljer
samtidig (*silhuetter og gitter*)
- Lære om sammensatte grafemer
- Lære om ikke-lydrette ord
- Lage ordfamilier (*arbeidsark*)

Stavelsesstrategier:

- Gjenkjenne vokaler og diftonger
- Lære regler for å dele ord i stavelser
- Gjenkjenne og lese stavelser
- Tenke rytme og stavelser ved staving

Automatisere lesing:

- Lese mye på nivå
- Både høyt-og stillelesing

Langsom og sikker leser

«Nivå 2»

En leser som har utviklet sikre fonologiske strategier ved både avkoding og staving, men som enda leser for langsomt til å få fullt utbytte av lesingen.

Morfologiske-ortografiske strategier

Gjenkjenner og forstår:

- sammensatte ord
- forstavelser og grunnstammer i ord
- ordenes endelser og bøyningsformer
- Staver ord ut fra det morfologiske prinsipp

Syntaktiske strategier

Gjenkjenner og forstår:

- Har setningsoverblick (Hovedsetning og bisetninger)
- Registrerer tegnsettinger
- Gjenkjenner ulike ordklasser i en setning
- Gjenkjenner ulike setningsledd
- Forstår tekstbindinger og tekstavsnitt
- Leser setninger med godt tonefall

Noen referanser for lesning om gjennomføring av intensivt leseopplæring i ungdomsskole og i videregående skole:

Frost Jørgen (1999) Lesepraksis – på teoretisk grunnlag.
Del III – spesialpedagogiske opplegg
Cappelen Akademiske

Gabrielsen Egil, Ellen Heber, Torleiv Høien (2008)
Unge og voksne med lesevansker.
Logometrica A/S

Lyster Solveig –Alma (2012) Elever med lese- og skrivevansker.
Hva vet vi? Hva gjør vi?
Cappelen Damm Akademiske

Mossige Margun, Astrid Skaathun, Marianne Røskeland (2007)
Flere veger mot mål. Lese- og skrivevansker i
videregående skole.
Capelen Akademiske

Refsahl Vigdis (2012) Når lesing er vanskelig
Leseopplæring på grunnleggende nivåer for
unge og voksne
Cappelen Damm Akademiske

Se for øvrig ytterligere referanser i ovenfor nevnte bøker